

10 jazykových jevů, které vás přesvědčí, že česky možná zas až tak perfektně neumíte

Pavel Šenkapoun
| 18.09.2015

Popravdě, já jsem si o sobě nikdy nemyslel, že bych nějak perfektně uměl česky. Z diktátů jsem měl většinou trojky, ze slohovek dvojky, protože se v nich hodnotí i pravopis a úprava. Úprava. Dysgrafik nemá úpravu.

Pravidla pro přechodníky jsem se naučil až v 19 letech ve vlaku při cestě k přijímačkám na FF UK. Do té doby jsem je samozřejmě používal – domnívaje se, že jsem king. Aniž bych tušil, že je používám blbě. Na FF UK mě nevzali, ale přechodníky umím dodnes, protože si je neustále opakuju a připomínám si, jak jsem byl blbý.

A blbý jsem byl i dál. Vzali mě totiž na FF UP v Olomouci a nosánek mi šel pěkně nahoru. „Hej, já jsem filolog!“ Naštěstí mě dnes a denně učitelé proškolovali z mé vlastní blbosti. „Protěžovat někoho – Šenkapoune, vy jste přišel ze zvláštní školy?“ „Věnovat se pracem – Šenkapoune, nejste vy náhodou imigrant?“ A tak jsem se učil, jak málo umím česky, až jsem to nakonec nějak doklepal ke státnicím.

Pravopisná pravidla jsem se vlastně naučil až coby učitel na střední. Ono když vám jde o život, naučíte se prakticky cokoli. A ta pravidla se mi pak hodila i později, když jsem se odebral do online marketingu. Přesto stále narážím na jazykové jevy, které nedokážu zdůvodnit, vysvětlit, nebo které třeba vůbec neznám.

Dnes jsem tedy opravdu **dalek toho tvrdit, že umím perfektně česky**. Naštěstí je ale kolem nás mnoho jiných, kteří perfektní češtinou vládou. Nebo jsou o tom přinejmenším přesvědčeni.

Vybral jsem 10 jevů, na něž jsem u těchto jazykových vel mistrů narazil. A byly blbě. Uznávám, že to místy nejsou úplně jednoduché věci. Ale češtinářský guru by je přece znát měl, ne? Schválně jsem se navíc zaměřil na **případy, které neodhalí ani automatická kontrola pravopisu**. Pak už

je to opravdu jen na vašich znalostech. Když znalosti nemáte a napíšete to blbě, ani svatý Word vás už nezachrání.

1 Přechodníky značné komplikace způsobivše...

Pravidlo jedna pro přechodníky zní: Nepoužívejte je! Jsou zastaralé, nepotřebné, komické a iritující. Kdybyste náhodou toto velice rozumné pravidlo chtěli porušit, **v žádném případě se neuchylujte k přechodníkům minulým.** Ty jsou skutečným lingvistickým omylem zavlečeným do češtiny mluvnickými hujery 19. století, kteří se jimi snažili napodobit nějaká latinská participia. *On přišed, ona přišedši, oni přišedše. On udělav, ona udělavši, oni udělavše.* Zní vám to česky? Ne. Není to česky. Naopak. Je to úplný češtinářský saigon. A naštěstí to tak vnímají i ti největší bohemističtí NadJárové. A tak většinou přechodníky minulé nepoužívají.

Přechodníky přítomné už bohužel vzbuzují mnohem menší bázeň. A různá individua se jimi snaží ozdobit svůj projev. „Rytíř Rohan šermujíc svým kordem...“ Zní to tak majestátně. Akorát, že je to blbě. Koncovka „**íc**“ a „**ouc**“ je totiž vyhrazena pouze **ženskému a střednímu rodu** jednotného čísla. Tak tedy „šermujíce“? To je taky blbě, protože „**íce**“ a „**ouce**“ vyjadřuje **množné číslo** všech rodů. Pro jednotné číslo **rodu mužského** se používá „**a**“ či „**e**“. *Jda, nesa, běže, prose, případně šermuje.* Ano, poslední tvar se ke vší směle shoduje s tvarem přítomného času oznamovacího způsobu. A platí to bohužel pro celou řadu sloves. Jak tento problém s přechodníky vyřešit? Mám jednu radu. Nepoužívejte je!

2 O slůvku „jenž“, jež vám rozhodně nedoporučuji

Pravidlo jedna pro vztažné zájmeno „jenž“ zní: **Viz pravidlo jedna pro přechodníky.** Tohle zájmeno má už prostě svá nejlepší léta za sebou. Když se za ním zavře hladina jazykového úzu, nikdo brečet nebude. A pokud byste přeci jen toužili tohle **jazykové zombie** umístit do svého textu, pamatujte aspoň na jedno: **Nikdy v 1. pádě množného čísla rodu mužského životného.** Nikdy. Tento tvar totiž správně zní „**JIŽ**“. „K živým, již žalují“ zpívá klasik a zpívá dobře. Ale vám by pravděpodobně nikdo nerozuměl a byli byste za blbce, i když to vlastně budete mít správně. Ale blbci budete tak jako tak, protože jen osoba mdlejšího rozumu může použít toto vztažné zájmeno v tomto tvaru, když ho k tomu nikdo nenutí s odjištěnou zbraní u hlavy.

3 Tento problém je stále více palčivější

Tahle specialitka je stále více častější. A mně to připadá stále více strašnější. Víte, čeština je v zásadě **syntetický jazyk**. Co se dá, to vyjadřuje příponami, předponami a koncovkami. Má ale i některé prvky analytických jazyků. Některé významy vyjadřuje spojením různých tvarů několika slov (třeba „byl bych býval udělal lépe“). A pak jsou případy, kdy lze nějaký význam vyjádřit jak synteticky, tak analyticky. Patří sem i **stupňování**. Můžeme si vybrat, zda řekneme, že je někdo „vzdělanější“, nebo že je „více vzdělaný“. Nemůžeme ale říct obojí najednou. To je prostě nesmysl. „Je více vzdělanější“ nedává smysl. Ale bohužel to lidé říkají stále více častěji...

Zvláštním druhem syntetických jazyků jsou jazyky aglutinační neboli „lepidlové“. Patří mezi ně například i maďarština. Maďarsky se mluví mj. i v maďarském Parlamentu, který vidíte na obrázku... Já vím, je to slabý. Ale kdo má ty obrázky pořád vymýšlet? Ještě jsem sem mohl dát lepidlo. To mi ten Parlament přijde lepší...

4 Lidé neví

Lidé vůbec spoustu věcí neříkají a nepíší správně. Ale abyste to dobře pochopili, oni na to vlastně mají právo. Vždyť **jsou to právě lidé, kdo tvoří jazyk**. Díky nim se jazyk vyvíjí, obohacuje, reaguje na okolní svět. A pak přijdou jazykovědci a jazyk zakonzervují v určité dějinné fázi a nazvou to „Pravidly“. Jenže lidé se zakonzervovat nemohou. Musejí žít, pracovat, komunikovat – a tím měnit jazyk.

Jednou z typických vlastností lidí je, že si snaží **všemožně zjednodušit práci**. V jazyce se to projevuje například **zkracováním**. Kratší je lepší. Rychleji to vyslovíte, ušetříte čas a energii. Nebo se to projevuje například tzv. **vyrovnáváním tvarů**. Přemýšlet, jaký tvar má dané slovo v kterém pádě či osobě, dá zabrat. Lepší je mít tvar jen jeden. Pak se člověk nemůže splést.

Oba tyto principy se uplatnily v případě slovesa „vědět“. Zatím stále **jediný správný tvar pro 3. os. čís. mn. je oni vědí**. To ale běžní lidé pochopitelně nevědí. A vedení principy zkracování a vyrovnávání používají tvar „ví“. „Oni ví“ a také „oni neví“. Je to kratší a shoduje se to s třetí osobou čísla jednotného. Žádné velké přemýšlení, žádná namožená mluvidla. Jednou to tak

budou říkat všichni a i zapšklí jazykoví vědci budou muset kapitulovat. A tak i ve slovnících budou uznány tvary „oni ví“, „oni neví“, ale třeba i „oni jí“. Pokrok nezastavíš. Ale zatím je to chyba.

5 Jak se vyvarovat jazykovému faux pas

Nedávno jsem na tvar „**vyvarovat se čemu**“ narazil v titulku jednoho článku. A pak jsem zjistil, že je podstatně víc lidí, kteří jej pokládají za správný. Trochu mne to znejistělo a stejně, jako vždy v podobných případech, jsem šel nahlédnout [do Příručky](#). K tomuto slovesu tam uvádějí spoustu krásných příkladů: „*vyvarovat se manipulace s nalezenými uhynulými ptáky; vyvarovat se zcela moučnicků; vyvarovat se působení slunce; vyvarovat se hádek.*“ Jak vidíte, **toto sloveso se vždy pojí s 2. pádem. „Vyvarovat se ČEHO“**. A kdybyste náhodou přesto stále pochybovali, připojuji ještě tento dovětek z Příručky: *nikoli: vyvarovat se + 3. pád. „Vyvarovat se ČEMU“ je prostě špatně.* Pravděpodobně to vzniklo kontaminací s jazykovou vazbou „vyhnout se čemu“. Stane se.

6 Nevěděl jsem, zda napsat tu čárku před a a zazmatkoval jsem

Všichni jsme vychodili nějakou tu školu, jsme vzdělaní, známe pravidla. Problém nastává ve chvíli, kdy se setkají **2 pravidla, která jdou proti sobě**. Když se podíváte na větu v nadpisu tohoto odstavce, vidíte, že tam jsou souřadící spojkou „a“ spojeny 2 hlavní věty: „Nevěděl jsem“ a „zazmatkoval jsem“. Všichni jsme se učili, že před souřadící spojkou „a“ se čárka nedělá. Jenže. K hlavní větě „Nevěděl jsem“ je připojena ještě vedlejší věta předmětná „zda napsat čárku před a“. A zde jsme se zase všichni učili, že vedlejší věta se odděluje čárkou.

Takže jak? Má tam být čárka, nebo nemá? Má. Je-li totiž **vedlejší věta vložena do věty hlavní nebo po ní následuje jiná věta hlavní, odděluje se vedlejší věta čárkami z obou stran** – a to vždy. Správně tedy má být toto souvětí zapsáno: *Nevěděl jsem, zda napsat čárku před „a“, a zazmatkoval jsem.* Uznejte sami, že takové souvětí je mnohem přehlednější. A uznejte taky, že někdy je prostě třeba se naučit pravidla do větší hloubky než jen na rovině jednoduchých pouček typu *před a se čárka nepíše*.

7 Tématika se stala nepříjemným tématem naší doby

Šokovalo mě, že když jsem nedávno napsal slovo „tématika“ do Wordu, zůstalo to bez odezvy. Žádné podtržení, žádný signál, že **jde o pravopisnou chybu**. Už asi tušíte, co jsem udělal. Ano, otevřel jsem si Příručku a zadal do ní [heslo „tématika“](#). Byl jsem přesměrován na heslo „tematika“. „Tématika“ ve slovníku Příručky není. Jen „tematika“. **Pouze „tematika“ je totiž správně**. A stejně tak „tematický“ či „tematizovat“. Při odvozování od slova „téma“ zde totiž dochází ke krácení – podobně jako třeba u slova „hypotéka“. Proč je tedy v databázi mého Wordu uložen tento tvar jako správný? Nevím. Asi je nějaký heknutý. Tak si na to radši taky dávejte majzla. „Tématika“ je taková hloupá chyba.

8 Užijte si Váš produkt

S **přivlastňovacími zájmeny** je kříž. Nejenže zde panuje věčný spor, zda psát „váš“ nebo „Váš“, ale hlavně vládne šílený zmatek v tom, kde používat zájmeno „svůj“ a kde varianty pro příslušné osoby (můj, tvůj, jeho, její, náš, váš, jejich). O téhle [bolístce přivlastňovacích zájmen](#) jsem už jeden článek psal a vysvětloval jsem v něm, že to pravidlo je vlastně tak jednoduché...

Když je majitel přivlastňovaného předmětu zároveň původcem děje, použijeme tvar zájmena „svůj“. Když přivlastňovaný předmět nepatří původci děje, použijeme **přivlastňovací zájmeno vyjadřující osobu majitele předmětu („můj“, „tvůj“, „jeho“, „její“, „náš“, „váš“, „jejich“).**

Správně tedy má být **„Užijte si SVŮJ produkt“**, protože původce děje (ten, kdo si užívá) je zároveň majitelem produktu. Pokud by vám daný produkt někdo ukradl a vy jste jen bezmocně přihlíželi, jak s ním svévolně nakládá, pak už by zájmeno „svůj“ nedávalo smysl. Správně byste měli použít zájmeno pro 1. osobu: **„Sledoval jsem, jak si užívá MŮJ produkt“**. A v jaké situaci by tedy bylo na místě zájmeno „váš“? Například když byste druhou osobu varovali před nebezpečím krádeže. **„Dávejte si pozor, ať vám to ti hajzli neukradnou. Pak budete jen smutně koukat, jak si užívají VÁŠ produkt.“**

Pravidla jsou tedy jasná. Přesto bych vám je nedoporučoval použít vždy a všude. Jak už jsem psal v tom svém starším článku, někdy správně použité posesivum (přivlastňovací zájmeno) působí nepatřičně. Řídit byste se zkrátka měli primárně svým citem.

9 Zvláště žurnalisté milují nepravé věty vztažné, což už nikoho nepřekvapí

Nikdy jste neslyšeli o [nepravých větách vztažných](#)? To jsou věty, které pravděpodobně velmi často používáte, ale přitom nevíte, že **to je stylistická chyba**. Pravá vedlejší věta vztažná determinuje (významově zpřesňuje) větu hlavní, respektive některý z větných členů v ní obsažených. „**Konečně jsem našel člověka, kterému mohu věřit.**“ Nikoli jakéhokoli člověka, ale takového, na něž je spoleh. **Vedlejší věta zpřesňuje větu hlavní**, a kdyby na to přišlo, celkem snadno byste ji do té věty hlavní mohli celou (jak se dnes krásně říká) implementovat: „Konečně jsem našel důvěryhodného člověka.“ Z věty vedlejší jsme snadno udělali přívlastek rozvíjející slovo „člověk“.

Nepravé věty vztažné hlavní větu nijak nedeterminují, významově nezpřesňují, vlastně k ní vůbec nepatří. Ony to totiž nejsou vedlejší věty vztažné, ale věty hlavní, které se jako vedlejší věty jen tváří. „Žurnalisté milují nepravé věty vztažné.“ To je jedna věta. „Nikoho to už nepřekvapí“ je věta druhá. Ta druhá věta je syntakticky i významově na té první větě nezávislá. Nerozvíjí žádný její větný člen. A je syntakticky zcela soběstačná. Na první větu jen volně navazuje a slušelo by se ji tedy k ní připojit souřadící spojkou „a“. „Žurnalisté milují nepravé věty vztažné a nikoho to už nepřekvapí.“ Tak je to správně.

Ještě častější je ale případ, kdy **nepravá věta vztažná supluje poměr vysvětlovací**. „Používá nepravé věty vztažné, což je velká chyba!“ Ano, je to chyba. Obě věty jsou syntakticky na stejné rovině, vztahují se k sobě jako rovná k rovné, takže by měly být spojeny souřadící spojkou. Ale tentokrát mezi nimi nepanuje poměr slučovací, nýbrž vysvětlovací. Správně tedy: „Používá nepravé věty vztažné, a to je velká chyba!“

K něčemu se vám ale přiznám. I já občas nějakou tu nepravou větu vztažnou napíšu. Na mě osobně (na rozdíl od konzervativních češtinářů) totiž nijak zvlášť rušivě nepůsobí. A hlavně vůbec nikdo neví, že to je nějaká chyba. Vy jste to věděli?

10 Bez všech těch třech blech

Ani s číslovkami to někdy není tak snadné, jak to na první pohled může vypadat. Je mi jasné, že tvar „dvěmi“ byste asi nenapsali. Ale co tvar [bez třech](#)? Ten je docela zajímavý. Stará známá

Příručka ho uvádí jako alternativu ke tvaru „bez tří“. To znamená, že **tvar „třech“ pro 2. pád můžeme pokládat za spisovný**. ALE. Příručka zároveň v poznámce uvádí, že tvar „třech“ ve 2. pádě je **hovorový**. Hovorové výrazy jsou sice spisovné, ale měli byste si je odpustit v **oficiální komunikaci** a všude tam, kde se dbá na **vytříbenou jazykovou formu**. Dřív jsem si myslel, že přesně tím by se mělo vyznačovat například zpravodajství veřejnoprávní televize. Ale asi jsem se mýlil. Tvar „bez třech“ tam totiž slyším zcela běžně. No... Vlastně tam občas zaslechnu i to „dvěmi“...

A to jste věděli, že „přítomen“ se maďarsky řekne „jelen“?